

Stiški rokopis

Stiški rokopis so slovenska besedila, vpisana v kodeks (NUK, Rokopisni oddelek, Ms 141) z latinskimi besedili. Knjigo sestavljajo papirni listi (21,5 x 13,25 cm), vezana pa je z dvema deščicama, prevlečenima z belim ovčjim usnjem. Večina knjižnega bloka je popisana z latinskimi besedili, slovenski sestavki so zabeleženi na zadnjih petih straneh, in sicer: **dva obrazca splošne spovedi** (confessio generalis), **začetek velikonočne pesmi, nekaj besednih parov latinsko-slovenskih izrazov, priziv Svetega Duha in Marije ter molitev Salve Regina**. Nekaj slovenskih interlinearnih glos je posejanih tudi med latinskim tekstom na drugih mestih v knjigi (strani 183 b, 184 a, 194 b, 217b in 220 b).

Rokopis je nastal v cistercijanskem samostanu v Stični kot prepis starejše predloge, vendar ne v enem zamahu. Molitev pred pridigo in Salve Regina je zapisal verjetno češki menih (pribežnik zaradi husitskih vojn) okoli leta 1428, ostala slovenska besedila pa so bila zapisana okoli leta 1440. Meniha sta slovenska besedila zapisovala v sešitke, ki so imeli na koncu nekaj nepopisanih listov, še preden so jih zvezali v kodeks. Paleografska analiza izpričuje, da je pisava Stiškega rokopisa okrogla češka bastarda, ki se je v 14. stoletju razvila in izoblikovala iz češke gotske kurzive. Zapisi izkazujejo spretnega in verzificiranega zapisovalca, ki je moral imeti že dovolj izkušenj iz prejšnjega samostana. Navedeni dve najstarejši slovenski besedili je zapisal isti menih, ki je dokončal pisanje latinskega *Traktata o Husitih*. Njegove so tudi nekatere glose v prvem zvezku kodeksa. Ostala slovenska besedila so zapisana z drugo roko.

Tudi jezikovna podoba besedil Stiškega rokopisa odpira veliko vprašanj. Zgodnejši raziskovalci, npr. Vatroslav Oblak (1889), so zlasti jezik splošne spovedi imeli za dolenjščino, Ivan Grafenauer (1916) je močno poudarjal vplive češčine, sicer pa verjel v zapis po govornem vzorcu, kar se zdi neverjetno, saj gre za liturgična besedila, ki so gotovo bila standardizirana. Jože Toporišič zlasti v zgodnejših besedilih (Milost ino gnada, Češčena si Marija) odkriva starejše izročilo ali celo druge narečne podstave, sicer pa v doslej najbolj temeljiti jezikoslovni obravnavi potrjuje dolensko osnovo.

V naši izdaji navajamo besedila v vrstnem redu, kakor so nanizana v izvorniku, torej od zadnje proti notranjim stranem. Najstarejša slovenska zapisa sta na zadnji strani kodeksa (247b): Milost ino gnada (molitev pred pridigo) in Češčena bodi (Salve Regina).

Milost ino gnada (invokacija sv. Duha) je kratko verzificirano besedilo, s katerim duhovnik prosi zase in za prisotne vernike pomoč božjega Duha, Kristusa, Marije in svetnikov. Invokacija pred pridigo je standardna prošnja za

milost in upanje. Sledi ji kratka opomba v latinščini, ki je bila zapisana kasneje, ker je bilo še nekaj malega prostora.

Češčena bodi (Salve Regina) je prvi slovenski prevod latinskega marijanskega speva, Salve Regina, s katerim so menihi redno sklepali dnevno liturgično molitev v svojem krogu. Salve regina je globoko občutena srednjeveška cerkvena pesem, ki so jo v liturgiji praviloma molili duhovniki. Njena slovenska priredba pričuje o začetku marijanskega kulta na Slovenskem. Ta zapis pričuje, da so stiški menihi ob sicer latinskih molitvah že vpeljali tudi slovensko molitev k Mariji, da bi vključili svoje vernike. Na ta način so okrepili slavnostno doživljanje velikonočnega obredja, ki je morda bilo obogateno tudi z dramskimi prizori.

Na tej strani (247b) spodaj je še zapis odpustkov (Indulgence), vmes, med slovenskim in latinskim besedilom, pa je zapisana tudi kratka opomba, ki jo je duhovnik verjetno namenil za rabo pri pridigi.

Naš Gospud je od smrti vstal (str. 247a) je enokitični velikonočni kirielejson, preprosta pesem, zapisan kot znamenje velikonočne nedelje. V kitici je obdelana liturgična misel o vstajenju in njegovem pomenu za odrešenje človeštva. Res gre za predelavo nemške pesmi (Christ ist erstanden), vendar razločki v izrazju, v ritmiki in v fakturi stavka govore za afektivno in jezikovno samostojno prepesnitev znane srednjeveške teme.

Sledijo nedelje, prazniki in kvatri velikonočnega časa, ki pa so zapisani z latinskimi začetnimi besedami mašnih vstopnih spevov, kakor je bilo to običajno. Praznika Svete Trojice in Rešnjega telesa pa sta samo omenjena.

Čisto spodaj je zapisana latinska Glosa z opombami k svetopisemskim citatom, katere dolge vrstice segajo čez rob pisnega zrcala. Besedilo tudi sicer vsebuje veliko okrajšav, kar kaže na stisko s prostorom. Zadnji del zapisa vsebuje nekaj latinsko-slovenskih besednih parov, ki so jezikoslovno zanimivi (gloria – milost, humilis – ponižen, honor – čast, poštenje itd.)

Med besedili *Stiškega rokopisa* je najbolj obširna **splošna spoved** (confessio generalis). Sodi med skupino podobnih cerkvenih besedil, ki naštevajo vse vrste grehov, čeprav jih človek, ki besedilo govori, ni vseh storil. Stiška splošna spoved je samostojna priredba po kakšni nemški predlogi iz družine tistih spovednih obrazcev, ki so nastali iz ustrezne formule Honorija Avgustodunskega (prva polovica XII. stoletja).

Slovensko besedilo je zapisano dvakrat; najprej na str. 246b, kjer ni dokončano, in potem str. 245b in 246a. Celotni zapis (Spoved II) obsega 62 vrstic, delni

(Spoved I) pa le 35. Pisec ga ni dokončal, ker se je večkrat zmotil, zato je opustil popravljanje, zapisal, da gre za napačno verzijo in jo tudi rahlo prečrtal. Obe imata pred slovenskim zapisom latinsko napoved (Hoc est vna g(e)n(e)ralis c(on)fessio etc.) in sta bili zapisani z isto roko.

Stiška spoved je sestavljena tako, da jo je verjetno bral duhovnik sam, za vsakim odstavkom, ki se začneja z besedami »Jaz se dolžan dam«, pa so verniki zborna molili kratko kesanje, ki se je morda glasilo »Tega je meni srčno/strašno žal«, vendar ga pisec ni v celoti zapisal niti pri prvem odstavku, ker se mu je očitno zdelo samo po sebi razumljivo. Besedilo splošne spovedi je oblikovano po vzorcu recitativa, saj njegovo glasno branje daje vtis enolično ponavljajočega se ritma.

Opomba:

V zgoščeni vsebinski in formalni analizi Stiškega rokopisa smo upoštevali in povzemali naslednje dosedanje razprave:

- Bratuš, L.: Pisna podoba Stiškega rokopisa, v: Stiški rokopis. Študije. Uredil: Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992.
- Grafenauer, I.: Stiški (ljubljski) rokopis, Dom in svet XXX (1916), str. 239 - 34 in 311- 14.
- Pogačnik, J.: Književnozgodovinske določilnice. v: Stiški rokopis. Študije. Uredil: Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992.
- Smolik, M.: Teološka oznaka Stiškega rokopisa. v: Stiški rokopis. Študije. Uredil: Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992.
- Toporišič, J.: U
- Prečrkovanje, uglasitev in prevod besedil. v: Stiški rokopis. Študije. Uredil: Mihael Glavan. Ljubljana: Slovenska knjiga, 1992.